

Kyiv: Millennium.

20. Tolmashov, A. G. (2000). *Klassifikatsiya metodov aktivnogo obucheniya s tochki zreniya primeneniya ikh v kontekstnom obuchenii*. [Classification of active teaching methods according to their usage in a certain sphere of teaching]. Abakan.

21. Shchukina, G. I. (1983). *Issledovanie aktivizatsii uchebno-poznavatelnoy deyatel'nosti* [Research of cognitive and learning work activation]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МОЙСЕЄНКО Раїса Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освіти Маріупольського

державного університету.

Наукові інтереси: дидактика вищої школи, методика викладання у вищій школі, професійне становлення майбутнього фахівця.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MOISEIENKO Raisa Mykolaïivna – Candidate of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of the pedagogy and education department of Mariupol State University.

Circle of research interests: high school didactics, high school teaching methods, professional development of the future specialist.

Дата надходження рукопису 23. 09. 2017 р.

УДК 378.09.4“1863”

МОКЛЯК Володимир Миколайович –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
e-mail: vovchik-teacher@rambler.ru

УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ СТАТУТ 1863 Р.: КОМПРОМІС МІЖ ПРОФЕСОРСЬКОЮ КОРПОРАЦІЄЮ ТА ВЛАДОЮ ЧИ УПРОВАДЖЕННЯ РЕАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний світ характеризується кардинальною зміною системи вищої освіти у всіх країнах світу. Нові відносини вищих навчальних закладів з державою та суспільством, вимоги до якості підготовки студента, осучаснення нормативного регулювання діяльності вишів, контроль чи диверсифікація фінансових потоків зумовлюють появу низки праць, у яких детально проаналізовано чинники виникнення складних умов, у яких опинилися сучасна вища школа, і, зокрема, університети (наприклад, Я. Пелікан «Ідея університету. Переосмислення» [5], Б. Рідінгс «Університет в руїнах» [6] тощо). Так, А. Блум стверджує, що «автономія знання як самоцелі знаходиться под угрозой, поскольку больше не существует субъекта, способного воплотить данный принцип» [6, с. 18]. Таким об'єктом, відповідно своїй ідеї та місії, визначеним у працях багатьох всесвітньо відомих мислителів, повинен бути університет. Однією з ключових проблем сучасних університетів є упровадження принципів автономії та академічної свободи у практику їх діяльності у поєднанні з відповідальністю перед студентом, суспільством та державою.

Гармонійно розвинена особистість може сформуватися в університеті за у випадку єдності навчання та наукових досліджень. Досягти цього має допомогти автономія.

«Университету автономия, академические свободы жизненно необходимы, прежде всего, для того, чтобы создать почву, на которой только и могут вырасти такие формы научной, учебной, просветительской и культурной деятельности, с которыми он вступит в третье тысячелетие» [8]. Саме тому актуальним стає дослідження історії розвитку вітчизняних університетів, зокрема їх нормативно-правове регулювання у прогресивному для того часу університетському статуті 1863 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Університетська реформа, яка збіглася в часі з придушенням польського повстання, наступом реакції, прискорилося потребою впорядкувати так зване «університетське питання», про яке так багато писали вітчизняні дослідники (П. Виноградов, Ф. Вігте, К. Кавелін, Д. Менделєєв, П. Мілюков, М. Пирогов, Д. Писарєв, В. Спасович, С. Уваров та ін.) [3].

Мета статті. Здійснити детальний аналіз загального статуту вітчизняних університетів 1863 р., дослідити права та повноваження ректора, ради та правління як колегіальних органів управління та узагальнити роль статуту в розвитку автономії університетів України XIX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники виділяють зовнішні та внутрішні причини реформи у вищій школі 60-х рр. XIX ст.: внутрішні – збільшення

кількості: студентів завдяки дозволу набирати на навчання їх необмежену кількість; студентів, яких звільнили від плати за навчання та так званих «сторонніх слухачів», які самі платили за заняття [9, с. 141–142]. Зовнішніми факторами були реформи часів правління Олександра II та суспільне обговорення основних положень реформ. Університетська реформа 1863 р. мала компромісний характер: розширюючи автономію, збережено основні регулятивні механізми діяльності університетів. Було примирено університетську корпорацію та уряд; покращено умови для розвитку університетів як державних, наукових, освітніх, культурних, просвітницьких закладів.

Під час обговорення статуту було ліквідовано багато позитивних змін, запропонованих радами університетів, професорами, попечителями та іншими небайдужими діячами. Проте статут 1863 р. став унікальним явищем у вітчизняній культурі, адже те позитивне, що було в ньому, виявилось кроком уперед у вищій освіті. Правова та фінансова підтримка вищих навчальних закладів зміцнили їх позицію [4, с. 19]. Дія статуту розповсюджувалася на Московський, Санкт-Петербурзький, Казанський, Харківський та Київський університети.

Центральною ідеєю нового статуту стала «автономія профессорской корпорации» [8, с. 174]. Рада стала головним органом університетського самоврядування і мала право обирати ректора, проректора деканів та професорів, розділяти факультети на відділи, створювати та ліквідовувати кафедри, відправляти на навчання за кордон (усе це за умови погодження з міністром). Обрання на всі інші посади, дозвіл приват-доцентам викладати лекції, прийняття правил вступу вимагали погодження з попечителем. Цілковито самостійно рада розподіляла предмети між факультетами, присвоювала вчені ступені, розподіляла кошти [8, с. 174–175].

У відповідності до статуту 1863 р. університети було розділено на 4 факультети: історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний та медичний. Кожен університет опікував попечитель («зовні») та ректор («зсередини»). Складовими частинами самоуправління були: 1) рада університету; 2) правління університету; 3) університетський суд; 4) проректор або інспектор. Кожен факультет складався з декана, ординарних та екстраординарних професорів, доцентів та лекторів. Приват-доцентів в університети могло бути необмежена кількість. Декани обиралися з-поміж ординарних професорів на 3 роки.

Повноваження попечителя були нечітко окреслені новим статутом: його обов'язком було застосовувати всі можливі заходи, щоб усі

в університеті виконували свої обов'язки; у крайніх випадках він доповідав міністру про неординарні події в університеті. Також попечитель мав право висловлювати пропозиції раді по університетських справах чи по справах навчального округу [1, с. 719]. У деяких випадках попечитель міг перевищити свої повноваження, але при цьому повідомити безпосереднього начальника. Нечітко визначена межа повноважень попечителя не означала, що він не міг втручатися у справи університету; навпаки, «власть попечителя намеренно осталась несколько неопределенной для того, чтобы в случае нужды можно было придать ей нужную силу», у зв'язку з цим «...попечитель оставался высшим руководителем» [11, с. 57]. Заради виконання своїх посадових обов'язків він міг вимагати від університетської корпорації законних вимог, а підтримка міністра народної освіти давала йому можливість у будь-якій ситуації, навіть у разі виникнення конфліктів з радою, зберігати свою гідність та зсилатися на статут [4, с. 20; 11, с. 210].

Сучасні дослідники зазначають, що з появою статуту 1863 р. започатковано новий стиль у діловодстві Російської імперії, коли за юридичними нормами прихований реальний зміст. Немовби у відповідь на пропозиції суспільства влада не визначила чітко права, обов'язки та функції попечителя, проте інформація про його «можливості в управлінні університетом» виявилася розкиданою по багатьох параграфах статуту. Такий підхід дозволяє зберегти «государственные интересы, традиции управления и регулирования деятельности государственных учреждений» [4, с. 20].

Попечитель контролював ректора, терміни відпустки, нагороди, звільнення викладачів, призначення викладачів (не професорів), надання матеріальної допомоги та призначення стипендії студентам. Усі справи, які передавалися міністру з університету, повинні були узгоджуватися з попечителем. Останній затверджував усі правила, розроблені в університеті: про порядок іспитів на наукові ступені (кандидата, магістра, доктора); про прийом студентів та сторонніх осіб до університетів; про обов'язки студентів; про діловодство в університетському суді; про обов'язки проректора (чи інспектора) по відношенню до студентів [10].

Таким чином, попечитель не тільки спостерігав за діяльністю університету та його посадових осіб зокрема, він ще і втручався в адміністративне, судове, фінансово-господарське, наукове та навчальне життя університету, що в ідеалі було повноваженням ради, правління та університетського суду. «Поэтому только от личности попечителя

зависело, предавался ли он фанатичному выполнению возложенных на него обязанностей или, доверяя профессорской коллегии, позволял ей самостоятельно участвовать в принятии решений и осуществлять управленческие, экономические и академические функции» [4, с. 21].

Рада університету, яка символізувала університетське самоуправління, завжди працювала під наглядом попечителя та інспектора. До її повноважень було віднесено три категорії справ – ті, які вирішувалися виключно самою радою, які вимагали затвердження попечителем та ті, які погоджувалися з міністром.

Рада надавала попечителю протоколи своїх засідань. Повний річний звіт друкувався в «Журналі Міністерства народної освіти» та надсилався міністру. Таким чином, рада університету повернула собі право вирішувати наукові, навчальні, фінансово-господарські питання, хоча і під контролем попечителя та міністра. Справи в раді вирішувалися більшістю голосів; при рівній кількості голосів перевага надавалася думці ректора. По справах, рішення за якими залежало від попечителя або міністра, можна було подати думку меншості, яка теж враховувалася у новому статуті.

Найважливіші справи, пов'язані з управлінням власністю університету, затвердженням позаштатних доходів, підписання контрактів на великі суми розглядалися на засіданнях ради з наступним погодженням з попечителем та правлінням університету.

Ректор обирався на 4 роки з-поміж ординарних професорів та затверджувався «высочайшим приказом» [1, с. 719]. Він концентрував представництво університету та виконавчу владу у межах постанов ради та правління. Рада приймала рішення за поданням факультетів без погодження з попечителем. Останній затверджував: заходи для посилення навчальної діяльності університетів; обрання доцентів, лекторів, лаборантів та ін.; дозвіл приват-доцентам читати лекції; обрання почесних членів та чиновників університетських канцелярій, суддів та кандидатів у судді; видання інструкцій проректору або інспектору, а також написання правил. Надзвичайно важливі справи ішли через попечителя за затвердження міністру (обрання основних посадових осіб університету, поділ факультетів на відділення тощо). Ректор слідував за виконанням статуту професорами та адміністрацією університету, скликав раду, контролював явку викладачів та міг запросити на засідання ради викладачів, які мали дорадчий голос. Ректор надавав щорічні відпустки викладачам та службовцям університету,

порушував клопотання перед попечителем про нагороду найкращих своїх підлеглих урядовими нагородами; також міг робити зауваження і навіть оголосити догану з неодмінним повідомленням про свої дії органам університетського самоуправління та попечителю. Звільнити викладачів ректор не міг. Рішення про звільнення професора приймала рада університету, а про звільнення інших викладачів та службовців – рада за погодженням з попечителем.

Ректор розглядав: заяви студентів про дозвіл навчатися саме на обраному ними факультеті; переведення з іншого університету та звільнення. Очільник вищого навчального закладу підписував студентам дипломи. За статутом 1863 р. він став головою університетського самоуправління під контролем попечителя та міністра народної освіти [10].

До правління входили: ректор, декан та інспектор, який брав участь у розгляді лише студентських справ. Компетенція правління – університетське господарство, рішення по студентських справах, стягнення з винних студентів та передача їх університетському суду. Правління керувало всією власністю університету, управляло державними фінансами та власними коштами, заробленими університетом: «распоряжается ими, согласно со штатом и сметой; выдает стипендии и пособия; заключает условия на подряды и производит выдачи, наблюдая в отношении как расходования сумм, так и отчетности в оных, порядок... наблюдает за благочинием и порядком в зданиях университета, за содержанием их в чистоте и исправности и за предохранением их от порчи и пожара» [4, с. 25]. Контроль за діяльністю правління здійснювала рада університету.

Було відновлено діяльність університетського суду. Університетський суд складався з трьох обраних радою професорів. Один обов'язково повинен був мати юридичну освіту. Справи, які міг розглядати суд, стосувалися лише студентів: 1) порушення ними в університеті порядку, затвердженого правилами; 2) зіткнення між студентами з одного боку та викладачами і посадовими особами університету з іншого [1, с. 720]. Важливі рішення суду погоджувалися з радою університету, менш важливі обговорювалися на засіданнях правління.

Проректор слідував за виконанням правил студентами, інспектор – сторонніми особами. У своїй діяльності вони керувалися інструкцією, яка повинна була відповідати статуту 1863 р. У проректора та інспектора були помічники – субінспектори, які слідували за виконанням порядку в університеті; також була

посада секретаря по студентських справах для ведення документації. Оскільки студентські заворушення були однією з причин перегляду статуту, то тепер, з появою університетського суду, «нравственное настроение студентов со времени подчинения их университетским коллегиям изменилось к лучшему... Если иногда и встречаются случаи нарушения таких правил, то они вообще редки и составляют не более как единичные исключительные явления» [7, с. 104–105]. Дієвим способом відволікти студентів від участі у заворушеннях вважали залучення їх до активної навчальної та наукової діяльності, чому в статуті приділено багато уваги.

Викладачів обирали на факультетах, і потім – на раді університету. Обрання професорів затверджувалося міністром, доцентів та лекторів – попечителем навчального округу.

Факультетами керували факультетські збори. Їх повноваження поділялися на декілька груп. Перша – ті справи, які факультетські збори могли вирішувати самостійно: затвердження програм викладання навчальних дисциплін та вимог конкурсів на заміщення вакантних посад; схвалення змісту творів, рекомендованих до друку в університетській типографії. Друга група – ті справи, які вимагали погодження з радою університету: обрання посадових осіб (декана та секретаря факультету); проведення заходів для заміщення вакантних посад; розподіл навчальних дисциплін між кафедрами та визначення порядку їх викладання; виголошення пропозиції про розділення факультетів, об'єднання чи розділення кафедр; вибір обов'язкових для вивчення студентами предметів; вибір стипендіатів для підготовки на професора; обрання осіб для відрядження за кордон; схвалення дисертацій, поданих на присвоєння наукових ступенів; затвердження завдань на конкурси для студентської молоді; розподіл штатних коштів на кабінети, лабораторії тощо; призначення стипендій та присудження медалей кращим студентським роботам.

На факультетських зборах повинні були бути присутніми всі ординарні та екстраординарні професори факультету, а також доценти зі стажем не менше 2 років; якщо були відсутні більше третини професорів, то повістка дня не розглядалася. Функції факультетських зборів розширилися і університет через них міг повністю відповідати за якість наданих освітніх послуг.

«В жизни университета стал господствовать принцип самоуправления профессорской корпорации, который сочетался, однако, с обязательностью учебного плана и переходных испытаний для студентов» [8,

с. 175]. У своїх спогадах Б. Чічерін підкреслює думку ректора Московського університету, що статутом 1863 р імператорським університетам було повернуто самоуправління: «которое было введено в них с самого начала их основания и которое составляет необходимое условие самой их жизни» [11, с. 248].

У новому статуті детально було сказано про: способи та умови отримання наукових ступенів; засоби для розвитку наукової діяльності університетів; права та привілеї університетів. Право університетів – усі вони знаходяться під заступництвом імператора і тому мають назву “імператорські”. Навчальні заклади мали свою печатку, були звільнені від гербового збору, податку та цензури за книги, колекції та навчальні посібники, які виписували з-за кордону; дозволено було видавництво періодичних праць наукового змісту та право на власні типографії та книжкові лавки на загальних засадах; надано право купувати майно, а приміщення звільнено від квартирної плати та міських зборів. У статуті чітко було прописано підвищення заробітної плати професорів, доцентів та інших посадових осіб.

Статут підняв роль колегіальних органів управління університетом та гарантував їх участь у широкому спектрі академічних справ.

Б. Глинський наводить аналіз очікуваних результатів від освітньої реформи з прийняттям статуту 1863 р.:

1) збільшення кількості кафедр дасть можливість університетам ґрунтовніше викладати свої предмети і розширити діапазон наукової діяльності університетів;

2) дозвіл поділяти факультети на відділення, у яких би поєднувалися споріднені за змістом предмети, дало б можливість студентам глибше вивчати ті науки, яким вони себе присвятили;

3) збільшення витрат на бібліотеки, кабінети, лабораторії та навчальні посібники уможливить професорів викладати, а студентів вивчати науки у відповідності до їх актуального стану розвитку;

4) затвердження звання приват-доцента дасть змогу постійно замінити вакантні професорські посади і сприятиме конкуренції між професорами та приват-доцентами, що у свою чергу матиме позитивний вплив на розвиток науки;

5) збільшення окладів утримуватиме в університетах здібних талановитих викладачів, які раніше, за часів недостатнього рівня оплати праці, змушені були шукати заробітку в інших галузях і тому не повністю присвячували себе науці;

6) вимога пред'явити гімназичний атестат покращить склад студентських груп, адже навчатися придуть більш підготовлені для

опанування університетського курсу;

7) уведення створених кожним університетом та затверджених попечителем правил про порядки в університеті та про покарання за рішенням суду, повинно мати гарні наслідки для спокійного університетського життя;

8) більша ступінь участі професорів у справах свого навчального закладу викликає в них більше уваги до університетських справ та об'єднає їх спільною моральною відповідальністю за благополуччя вищого навчального закладу; надання кожному університету права написання правил з різних аспектів академічного життя уможливить кожен університет розвиватися самобутньо та своєрідно, враховуючи місцеві потреби, не дотримуючись необов'язкової регламентації діяльності у менш важливих аспектах своєї життєдіяльності [1, с. 724].

Статут 1863 р. став для університетів «крупним шагом в направлении к институированию их самоуправления... Принцип университетской автономии наиболее ярко проводился при регулировании советом правил внутреннего распорядка» [4, с. 28]. Професори цінували здобутки нового статуту та присвячували себе служінню університетам для вдосконалення викладання та виховання молоді.

Статут 1863 р. так і не розв'язав проблему деполітизації студентства, яке брало участь у суспільно-політичних дискусіях та роботі радикальних організацій. Яскравим свідченням цього був замах студента Казанського та Московського університетів Д. Каракозова на імператора Олександра II 4 квітня 1866 р. Наслідком цієї події було призначення нового міністра народної освіти Д. Толстого, відомого консерватора. Він повинен був посилити контроль над університетами, що призвело до зменшення рівня їх автономії.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, статут 1863 р. став прогресивним кроком у розвитку вітчизняних університетів. Було розширено права ректора, ради університету, зменшено повноваження попечителя та правління, відновлено діяльність університетського суду. Проте були такі професори, які виступали за більшу автономію університетів і вони залишилися незадоволеними новим статутом.

Таким чином, уважаємо, що загальний статут вітчизняних університетів 1863 р. був запровадженням реальної автономії під контролем з деяких питань попечителя та міністра народної освіти і, в гарному розумінні, компромісом між професорською корпорацією та владою. Переважна більшість професорів, публіцистів, громадських діячів стверджують

про позитивну роль статуту у запровадженні автономії та академічних свобод у практику діяльності університетів XIX ст.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Глинский Б. Б. Университетские уставы (1755–1884 гг.) / Б. Б. Глинский // Исторический вестник. – 1900. – Т. 79. – С. 324–351; С. 718–742.

2. Кірдан О. Л. Трансформація законодавчого забезпечення управління університетами Підросійської України у 1857–1863 рр. / О. Л. Кірдан // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 4. – С. 44–55.

3. Левицька Н. М. Університетські статуті – основні законодавчі акти регламентації діяльності університетів та інших ВНЗ Наддніпрянської України (XIX – початок XX ст.) [Електронний ресурс] / Н. М. Левицька. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14118/1/12.pdf> (дата звернення: 02.08.2017). – Назва з екрана.

4. Новиков М. В. Университетский устав 1863 г.: пределы академического самоуправления / М. В. Новиков, Т. Б. Перфилова // Ярославский педагогический вестник. – 2013 – № 4 – Том I. – С. 18–31.

5. Пелікан Я. Ідея Університету. Переосмислення / Я. Пелікан. – Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2009. – 360 с.

6. Ридингс Б. Университет в руинах / Б. Ридингс. – М.: Издательский дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2010. – 304 с.

7. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения: 1802–1902 / С. В. Рождественский. – Санкт-Петербург: Издание Министерства народного просвещения, 1902. – 786 с.

8. Садовничий В. А. Университетское образование: приглашение к размышлению / В. А. Садовничий, В. В. Белокуров, В. Г. Сушко, Е. В. Шикин. – М.: Издательство Московского университета, 1995. – 352 с.

9. Топычканов А. В. Политические науки в России в эпоху Университетского устава 1863 г.: проблемы институализации / А. В. Топычканов // Środokowoeuropejskie Studia Polityczne. – 2014. – № 4. – С. 141–158.

10. Университетский Устав (26 июля 1835 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://letopis.msu.ru/documents/2123> (дата звернення: 08.03.2016). – Назва з екрана.

11. Чичерин Б. Н. Воспоминания. Московский университет / Б. Н. Чичерин ; под ред. С. В. Бахрушина, М. А. Цявловского. – М., 1929. – 280 с.

12. Эймонтова Р. Г. Революционная ситуация и подготовка университетской реформы в России / Р. Г. Эймонтова // Революционная ситуация в

России в 1859–1861 гг.; под ред. М. В. Нечкиной. – М., 1974. – С. 60–80.

13. Эймонтова Р. Г. Русские университеты на грани двух эпох. От России крепостной к России капиталистической / Р. Г. Эймонтова. – М.: Наука. – 1985. – 350 с.

14. Эймонтова Р. Г. Русские университеты на путях реформы: шестидесятые годы XIX века / Р. Г. Эймонтова. – М.: Наука. – 1993. – 270 с.

15. Эймонтова Р. Г. Университетская реформа 1863 г. / Р. Г. Эймонтова // Исторические записки; отв. ред. А. Л. Сидоров. – М., 1961. – Т. 70. – С. 163–196.

REFERENCES

1.Hlynskyi, B. B. (1900). *Universitetskie ustavy (1755–1884 gg) T. 79*. [University charters (1755–1884) V. 79]. Kyiv.

2.Kirdan, O. L. (2014). *Transliteratsiia zakonodavchoho zabezpechennia upravlinnia universytetamy Pidroziiskoji Ukrainy u 1855–1863 rr.* [Transformation of the legislative provision of the universities of the Ukraine in 1857–1863]. Kyiv.

3.Levytska, N. M. *Universytetski statuty – osnovni zakonodavchi akty rehlamentatsiji diialnosti universytetiv ta inshyh VNZ Naddniprianskoji Ukrainy (XIX – pochatok XX st.)*. [University statutes – the main legislative acts regulating the activities of universities and other universities of the Dnieper Ukraine (XIX – early XX century)] [the electronic resource]. The name is from the screen.

4.Novykov, M. V. (2013). *Universitetskiy ustav 1863 g.: predely akademicheskogo samoupravleniya. T. I*. [University charter of 1863: limits of academic self-government. V. 1]. Yaroslavl.

5.Pelikan, Ya. (2009). *Ideia Universytetu. Pereosmyslennia*. [The idea of the university. Rethinking]. Kyiv.

6.Reedings, B. (2010). *Universitet v ruinah*. [University in ruins] / B. Reedings. – Moscow : Izdatelskiy dom Gosudarstvennogo universiteta Vysshey shkoly ekonomiki.

7.Rozhdestvensky, S. V. (1902). *Istoricheskiy obzor deyatelnosti Ministerstva narodnogo prosveshcheniya: 1802–1902*. [Historical overview of the activities of the Ministry of Public Education 1802–1902]. St.-Petersburg: Isdanie Ministerstva narodnogo prosveshcheniya.

8.Sadovnichy, V. A. (1995). *Universitetskoe obrazovanie: priglashenie k razmyshleniyu*. [University Education: An Invitation to Reflection]. Moscow: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta.

9.Topychkanov, A. V. (2014). *Politicheskie nauki v Rossii v epohu Universitetskogo ustava 1863 g.:*

problemy instityalizatsyi. [Political Science in Russia in the Epoch of the University Statute of 1863: Problems of Institutionalization] / A. V. Topychkanov // *Šrodkowoeuropejskie Studia Polityczne*.

10.*Universitetskiy Ustav (26 ijulya 1835 g.)*. [University Charter (July 26, 1835)] [the electronic resource]. Access mode: <http://letopis.msu.ru/documents/2123> (the date of address: 08.03.2016). – The name is from the screen.

11.Chicherin, B. N. (1929). *Vospominaniya. Moskovskiy universitet*. [Memories. Moscow university]. Moscow.

12.Eimontova, R. G. (1974). *Revolutsyonnaya situatsiyya i podgotovka universitetskoj reformy v Rossii*. [Revolutionary situation and preparation of university reform in Russia]. Moscow,

13.Eimontova, R. G. (1985). *Russkie universitety na grani dvuh epoh. Ot Rossii krepostnoi k Rossii kapitalisticheskoi*. [Russian universities on the verge of two eras. From the serf Russia to the capitalist Russia]. Moscow.

14.Eimontova, R. G. (1993). *Russkie universitety na putyah reformy: shestidesyatye gody XIX veka*. [Russian universities on the path of reform: the sixties of the XIX century]. Moscow.

15.Eimontova, R. G. (1961). *Universitetskaya reforma 1863 g. T. 70*. [University reform of 1863. V. 70]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МОКЛЯК Володимир Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, докторант.

Наукові інтереси: автономія та академічні свободи вищих навчальних закладів, історія розвитку вітчизняних університетів, студентське самоврядування.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

МОКЛЯК Volodymyr Mykolaiovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Chair of General Pedagogy and Andragogy, Doctoral Candidate, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University.

Circle of research interests: autonomy and academic freedoms of higher educational establishment, the history of the development of domestic universities, students' self-government.

Дата надходження рукопису 21. 09. 2017 р.